

Den orubbade jämlikheten

Under de senaste åren har samhällsdebatten ändrat karaktär. Viktigast är att den sprängt de socialreformistiska ramar som tidigare helt och hållet bestämt såväl dess inriktning som ämnesval.

Mest påtaglig är denna förändring när det gäller den allmänna debatten (till skillnad mot den debatt som förs av och mellan de politiska partierna). På sitt sätt blev väl karaktärsförändringen tydlig i och med Sven Fagerbergs mfl artiklar i Svenska Dagbladet 1980.

I och med att det ännu inte definierats några nya eller andra ramar för debatten än socialreformismens går det inte att ange någon enhetlig eller sammanhållande tendens i den allmänna samhällsdebatten annat än i ett avseende. Det finns ett slags underliggande reaktion mot den byråkratism som tidigare kännetecknat den svenska samhällsutvecklingen. Denna byråkratism – som till stor del var socialreformismens konkreta uttryck – innebar att allt större delar av samhället underordnades en politiskt-byråkratisk styrning.

Genom reaktionen mot byråkratism öppnas naturligtvis vägen för marknadsekonomins anhängare. Och mycket riktigt uppvisar de senaste åren en sannskyldig renässans för marknadsekonomiskt inriktade inlägg i samhällsdebatten.

Vad vi hittills sett av denna marknadsekonomins renässans förmår dock inte skapa en ny hegemoni i samhällsdebatten. Detta beror på två saker.

För det första – och viktigast – har det naturligtvis funnits en växelverkan mellan socialreformismen och de värden som allmänt omfattats i samhället. Framförallt har vi här i Sverige kommit att

omfatta ett tämligen utpräglat jämlikhetsideal. Detta har brutit igenom den tidigare föreställningen att den som åstadkommer ett ekonomiskt värde också har rätt till det. Jämlikhetsidealet har också brutit igenom den andra sidan av samma föreställning, nämligen att det är de enskilda människornas eget ansvar hur de formar sina liv och om det går väl eller illa för dem. Socialreformismens värdeföreställningar råder ännu. Ingen har egentligen ifrågasatt dem.

För det andra har vi ännu inte i någon större utsträckning sett konkreta förslag på förändring av samhällets ekonomiska organisationsform i marknadsekonomisk riktning. Såväl i den allmänna samhällsdebatten som i den partipolitiska debatten består de marknadsekonomiska inläggen huvudsakligen av ett slags retoriska bekännelser till ett ideal.

Utan förändrade värdeföreställningar är det osannolikt att samhällsutvecklingen kommer att avvika från socialreformismens breda väg. Detta gäller av flera skäl. Dels förlorar inte det socialreformistiska samhällets institutioner – byråkrati och intresseorganisationer – sin legitimation så länge jämlikhetsidealet gäller oifrågasatt. Dels kommer aldrig konkreta marknadsekonomiska förslag att kunna försvaras eftersom de till sina verkningar kommer att strida mot det rådande jämlikhetsidealet.

Först under den allra senaste tiden kan man urskilja tecken på en förskjutning av grundläggande värdeföreställningar. Framförallt är det i debatten om skolfrågor som dessa tecken visar sig. När Höglandsskolan och Adolf Fredriks musikskola diskuterats har frågan formulerats: "Varför skall inte elitutbildningen få fin-

nas kvar och det avvikande få leva på sina villkor?" Socialreformismens anhängare har frenetiskt försökt få diskutera sina frågor; vad som händer med jämlikhetsmålet i skolan. Men till sin förvåning har de upptäckt att den frågan inte längre är aktuell. För några år sedan var egaliteten utgångspunkten; nu är det eliten.

Detta är än så länge isolerade inslag i skoldebatten och de behöver inte innebära så mycket. Det är först när motsvarande exempel kan hämtas från framförallt samhällets ekonomiska sfär som en förskjutning i de värden som omfattas mera allmänt kan urskiljas på allvar.

Vilka värden är det då som rimmar med ett samhälle som är mera marknads-ekonomiskt organiserat än det svenska?

Så långt kan svaret ges att det inte primärt är jämlikhet. Med marknadsökonomi rimmar snarare föreställningen att den som på ett hederligt sätt tjänar ihop pengar också skall få behålla dessa och föra dem vidare till sina arvtagare.

Förmodligen är det inte möjligt att för-

ändra samhällsutvecklingen i riktning mot ett ökat inslag av marknadsekonomi om inte en sådan annorlunda utveckling både föregås av och understöds av en förändring av de värden som allmänt omfattas i Sverige. Genom parallelliteten i förändring av ekonomin och förändring av värdeföreställningarna i samhället är det svårt att överblicka vart en sådan utveckling leder. Så mycket är dock klart att det blir ett helt annorlunda samhälle som då utvecklas. Och det samhället har än så länge få anhängare här i landet. För hur mycket svenskarna än jobbar svart och svär över skatterna så är de anhängare av socialreformismens grundläggande värde – jämlikheten.

Detta är ett memento för dem som drar för stora växlar på de politiska opinionsförändringar som har inträffat och som kommer att inträffa under de närmaste åren. Vi kan mycket väl få en högervåg som utvecklas på ytan men som inte rör upp mycket av bottenkiktet. Den högervågen kommer inte att kunna bära fram en ny politik.